

6. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III [Електронний ресурс]: станом на 28 квітня 2020 р. Електрон. текст. дані. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс]: станом на 28 квітня 2020 р. Електрон. текст. дані. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

Ключові слова: спосіб злочину, місце події, слід, матеріальні сліди, ідеальні сліди, особа злочинця.

Ключевые слова: способ преступления, место события, след, материальные следы, идеальные следы, личность преступника.

Key words: way of crime, place of occurrence, trace, material traces, perfect traces, person of the offender.

ДИНТУ ВАЛЕРІЯ АРКАДІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри криміналістики, кандидат юридичних наук, доцент*

ОЗНАКИ СПЕЦІАЛЬНОГО СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ЯК ФОРМИ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ

Спеціальний слідчий експеримент (ССЕ) є найбільш «делікатною» формою контролю за вчиненням злочину, оскільки ризики щодо результативності, ефективності проведення зазначеної негласної слідчої (розшукової) дії (НСРД) є більшими порівняно з іншими формами контролю за вчиненням злочину та іншими негласними слідчими (розшуковими) діями. Це пов'язано з порядком, умовами й організацією його проведення.

ССЕ уперше з'явився у вітчизняному кримінально-процесуальному законодавстві. На відміну від інших НСРД, аналогії яких прослідковуються в нормах оперативно-розшукового законодавства України, ССЕ зустрічається вперше. Для глибшого розуміння природи ССЕ та ґрунтовнішого його дослідження слід проаналізувати сукупність ознак, власних йому.

Першою ознакою ССЕ є мета його проведення, зокрема перевірка дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішення щодо вчинення злочину. Тяжкість вчиненого злочину не є в цьому випадку визначальною ознакою, оскільки є необхідною умовою проведення більшості НСРД. А тому основний акцент слід ставити саме на спостереженні за поведінкою такої особи та кінцевому результаті її поведінки, а саме на прийнятті нею рішення.

Другою ознакою такого ССЕ є об'єкт пізнання, яким виступає сам злочинець у відповідних умовах. У контексті цієї ознаки слід зауважити про дискусію, що здавна триває в теорії оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД). Мова йде про те, чи допускається ССЕ (у теорії

ОРД – оперативного експерименту) щодо невстановлених осіб або ж його проведення пов'язане з конкретною особою. Прихильником першої позиції є В.В. Бачила, який, виділяючи два види (напрями) такого експерименту, говорить про допустимість проведення спеціального слідчого (оперативного) експерименту щодо об'єкта, коли особа не відома чи не встановлена, з метою попередження, виявлення й розкриття серійних злочинів певної категорії [1, с. 55]. Деякі вчені також обґрунтовують допустимість проведення ССЕ щодо невстановленого кола осіб, посилаючись на досвід інших держав, зокрема США [2, с. 36], наголошуючи на можливості попередження перспективної загрози державній безпеці [3, с. 37]. Вважаємо, що ССЕ щодо невизначеного кола осіб є не зовсім виправданим, оскільки його можна провести лише за наявності інформації про причетність конкретної особи до вчинення злочину (злочинів). Вбачається необхідність законодавчого закріплення норми про те, що за відсутності об'єктивної можливості встановити персональні дані про особу, щодо якої необхідно провести спеціальний слідчий експеримент, до їх встановлення допускається проведення ССЕ з обов'язковим зазначенням у постанові прокурора відомостей про особу, щодо якої проводиться такий експеримент, які в подальшому дозволять ідентифікувати цю особу (наприклад, номери мобільного телефону, адреси електронної пошти, місця проживання (або перебування) тощо).

Третьою ознакою ССЕ є умови (обстановка), у яких він проходить. Підходи науковців щодо того, якою є за своїм характером обстановка, що складається під час проведення ССЕ, розділилися на дві групи. Перша група вважає, що можна використовувати лише природні (звичайні) умови під час його проведення (П.С. Метельський, А.А. Убоженко) [4; 5]. Друга група переконана, що під час проведення такого ССЕ складається штучна обстановка, або штучні умови (Д.В. Куделькін) [6]. Законодавець у «Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» стоїть на позиції останніх, закріплюючи положення про те, що це «створення слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної».

На нашу думку обстановка повинна відповідати наступним вимогам: 1) обстановка повинна складатися на основі інформації про злочинну діяльність особи, наявної в слідчого або оперативного підрозділу; 2) ця обстановка повинна бути максимально наближеною до презюмованої злочинної діяльності особи, щодо якої проводиться експеримент.

Важливим у контексті умов ССЕ є питання про момент його початку. Правозастосовна практика пішла шляхом визнання фактичним початком спеціального слідчого (оперативного) експерименту дій зі створення штучної обстановки, незалежно від дій особи, щодо якої проводиться такий експеримент. Елементи штучної обстановки, як правило, створюються протягом тривалого часу й безвідносно до конкретної особи (наприклад, створення легендованої організації, виготовлення докуме-

нтів, які легендують особу). У зв'язку із цим правильно говорити про те, що моментом початку ССЕ будуть дії оперативного працівника або інших осіб (у тому числі тих, які співпрацюють на конфіденційній основі), спрямовані на втягнення особи в створену на основі інформації про злочинну діяльність особи обстановку.

Четвертою ознакою ССЕ є те, що він не повинен містити ознак «провокації». Відповідно до ч. 3 ст. 271 КПК України забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення злочину з метою подальшого його викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона не вчинила б, якби слідчий цьому не сприяв, або із цією ж метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Зазначене положення тісно пов'язане з поняттям «провокація», розробленим переважно в теорії оперативно-розшукової діяльності. Не вдаючись до аналізу поняття провокації, слід проаналізувати його співвідношення зі ССЕ, а також визначити, які провокативні ризики виникають під час проведення зазначеної НСРД. Як стверджує Б.В. Волженкін, оперативний експеримент правомірний, коли суб'єкт самостійно, без будь-якої ініціативи з боку осіб, що намагаються його викрити, розпочинає злочинну діяльність, у якій його обґрунтовано підозрюють та яку намагаються припинити шляхом проведення експерименту, затримання злочинця й розкриття злочину [7, с. 43]. Проведення ССЕ повинне обумовлюватися намаганням поставити під контроль, під безпосереднє спостереження слідчого та оперативних підрозділів відповідні процеси, пов'язані з посяганням на об'єкт кримінально-правової охорони. Більшість авторів вважають, що в основі розмежування ССЕ та провокації лежить характер відомостей, на основі яких здійснюється експеримент. Так, В.П. Котін вважає, що важливим критерієм розмежування провокації та правомірних дій є характер отриманої інформації, зміст якої й визначає правові межі та напрям подальших дій спецслужб [8, с. 82–87]. В.С. Курченко зауважує, що оперативний експеримент повинен проводитися на основі інформації, яка носить далеко не презюмований характер [9, с. 10–12]. В.І. Капканов, аналізуючи це питання, стверджує, що деяких відомостей не достатньо для проведення експерименту, оскільки вони не конкретизовані, проте свідчать, що певний чиновник був помічений у вчиненні корупційних діянь [10, с. 116]. Таким чином, проводячи ССЕ, слідчий або оперативний працівник повинні уникати провокації, оскільки в такому разі експеримент буде безрезультатним, тобто докази злочинної поведінки особи будуть недопустимими, їх не можна буде використовувати під час доказування.

П'ятою ознакою ССЕ є те, що його проведення не впливає на мотивацію дій особи, щодо якої він проводиться, оскільки дії такої особи є самостійними. Ця ознака притаманна всім формам контролю за вчиненням злочину та нормативно закріплюється в ч. 3 ст. 271 КПК України.

Шостою ознакою є можливість контролю за створеною ситуацією та керування нею з метою розкриття механізму підготовки або вчинення злочину. Під час проведення ССЕ важливо не просто спостерігати за поведінкою особи, а мати можливість керувати створе-

ною обстановкою, не порушуючи при цьому наведені законодавчі положення.

Сьомою ознакою ССЕ є його результативність, тобто можливість затримання об'єкта експерименту на місці вчинення злочину в момент його вчинення. Ця ознака тісно пов'язана з метою проведення експерименту, про яку йшлося вище. Мети не може бути досягнуто, якщо не зроблено основне не здобути докази злочинної поведінки об'єкта експерименту. Отримані в результаті проведення ССЕ відомості можуть бути використані в такій діяльності: а) для отримання доказу винуватості (або невинуватості) особи у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину; б) для перевірки версій, висунутих слідчим; в) для перевірки й уточнення даних про відношення конкретної особи до тієї чи іншої негативної події (діяння, явища, процесу); г) для здійснення затримання особи на місці злочину; д) для підготовки й проведення СРД; е) для встановлення причин та умов вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину.

Проаналізовані ознаки дають можливість краще зрозуміти правову природу спеціального слідчого експерименту, відрізнити його як від інших форм контролю за вчиненням злочину, так і від негласних слідчих (розшукових) дій загалом.

Список використаної літератури:

1. Бачила В.В. Оперативно-розыскное мероприятие «оперативный эксперимент»: теория и практика / В.В. Бачила // Судовы веснік. – 2007. – № 3. – С. 54–59.
2. Аникин А.В. Ответственность за взяточничество / А.В. Аникин // Законность. – 1997. – № 6. – С. 34–39.
3. Яни П.С. «Проверка на честность», или Уголовно-правовые основания выявления взяточничества / П.С. Яни // Законность. – 2007. – № 7. – С. 32–37.
4. Метельский П.С. Уголовно-правовая характеристика провокации взятки либо коммерческого подкупа / П.С. Метельский // Уголовный процесс. – 2009. – № 10. – С. 33–41.
5. Убоженко А.А. О сущности оперативного эксперимента / А.А. Убоженко // Актуальные проблемы борьбы с преступностью в Сибирском регионе : сб. матер. XIV науч.-практ. конф. (Красноярск, 17 февраля 2011 г.) : в 2 ч. / отв. ред. Д.Д. Невирко. – Красноярск : Сибирский юрид. ин-т МВД России, 2011. – . – Ч. 2. – 2011. – С. 201–206.
6. Куделькин Д.В. В защиту допустимости оперативных экспериментов в отношении неопределенного круга лиц / Д.В. Куделькин // Актуальные проблемы борьбы с преступлениями и другими правонарушениями : матер. VIII междунар. науч.-практ. конф. : в 2 ч. / под ред. Н.Н. Михайлова. – Барнаул : Барнаульский юрид. ин-т МВД России, 2010. – . – Ч. 1. – 2010. – С. 32–34.
7. Волженкин Б.В. Допустима ли провокация как метод борьбы с коррупцией? / Б.В. Волженкин // Российская юстиция. – 2001. – № 5. – С. 43–45.
8. Котин В.П. Провокация взятки (к проблеме совершенства законодательства) / В.П. Котин // Государство и право. – 1996. – № 2. – С. 82–87.

9. Курченко В.С. Оттраничение провокации от действий при пресечении преступлений / В.С. Курченко // Законность. – 2004. – № 4. – С. 10–12.
10. Капканов В.И. Проблемы разграничения пресечения преступлений и провокации их совершения / В.И. Капканов // Уголовное право. – 2007. – № 6. – С. 116–120.

Ключові слова: спеціальний слідчий експеримент, оперативна провокація, оперативно-розшуковий захід, негласна слідча (розшукова) дія, контроль за вчиненням злочину.

Ключевые слова: специальный следственный эксперимент, оперативная провокация, оперативно-розыскное мероприятие, негласное следственное (розыскное) действие, контроль за совершением преступления.

Key words: special investigation act, operative provocation, operative-investigative action, secret investigative (detective) act, crime commission control.

СУПРУНОВСЬКИЙ АНДРІЙ ІВАНОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри криміналістики, кандидат юридичних наук, доцент*

РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВІДЧУЖЕННЯМ ЖИТЛА ШЛЯХОМ ОБМАНУ АБО ЗЛОВЖИВАННЯ ДОВІРОЮ (ПЕРШОЧЕРГОВИЙ ЕТАП)

У Конституції України прийнятої 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР закріплено право приватної власності на таку непересічну для людини цінність, як особисте житло (ст. 47 Конституції України).

Кількість і вартість приватного житла законодавцем не обмежуються. Відповідно до ст. 150 ЖК (Житлового кодексу) України, власник житла має право на свій власний розсуд відчужувати його, а саме продавати, дарувати, заповідати житло, укладати інші угоди які не заборонені законодавством України. Водночас, чимало таких угод укладається через обман та зловживання довірою, що завдає шкоди майновим інтересам громадян, нормальному функціонуванню обігу житла та порушує встановлений порядок передачі житла або право власності на таке житло.

Сучасна слідча практика свідчить про те, що успіх розслідування залежить від багатьох факторів, у тому числі від уміння слідчого з'ясувати криміналістичну сутність події злочину. Одним із основних елементів окремої методики розслідування злочинів є криміналістична характеристика останніх, що дозволяє отримати не лише необхідну інформацію щодо конкретної категорії злочинів, але й є однією з основ для розробки методичних рекомендацій щодо розслідування злочинів.

Предметом вказаного злочину, є житло, що знаходиться у регіонах з великою кількістю населення та добре розвинутим будівельним комплексом, де на нерухомість є попитом.